

GÖRÖG MÁRTA

GROSSCHMID BÉNI

(1851–1938)

I. Életrajz

A magyar magánjogtudomány 20. század eleji korszakának meghatározó magánjogászai „Mesterének” tekintett,¹ a kötelmi jog megújulásának irányvonalát lefektető, az öröklési, családi jogban a hagyományokat, családi köteleket tiszteletben tartó gondolkodást magán viselő kodifikációs munkálatokban részt vevő *Grosschmid*Béni 1851. november 9-én² született Máramarosszigeten, régi nemesi, szászországi eredetű jogászcsaládban. Ahogy unokaöccse, *Márai* Sándor fogalmaz, családja „származásra szászok, akik a XVII. században vándoroltak be Magyarországra, hűségesen szolgálták a Habsburgokat, s II. Lipót császár nemességgel jutalmazta azt (az őzüket,) akit »bányagróf Kristóf« névvel tiszteltek a családban, s a máramarosi kincstári bányákat igazgatta.”³ Édesapja *Grosschmid* Károly, édesanyja a rozsnói származású *Radványi* Klementína.⁴ Középiskolai tanulmányait szülővárosában, Máramarosszigeten és Nagyváradon végezte. Jogi tanulmányai Bécsbe vezették, jogtudományi doktorátusát 1872-ben a Budapesti Tudományegyetemen szerezte. 1873-ban⁵ a *Köteles részről* írt tanulmányával – Arany János

¹ Így különösen *Szladits* Károly. Lásd: SZLADITS 1948, 1. p. HAMZA – SÁNDOR, 2. p. Ifj. *Szigeti* László In: ifj. SZIGETI 1932, 427. p. *Meszlény* Artur. Lásd: MESZLÉNY 1931, 429–431. pp. A *Grosschmid* Béni iskola jeles képviselője volt továbbá *Kolosváry* Bálint, *Beck* Salamon, *Almási* Antal, aki utóbbi 1910-től a kolozsvári, 1927-től a budapesti egyetem, 1926-tól 1940-ig a szegedi egyetem magántanára; Vö. WEISS 2006, 102. p.

² *Grosschmid* születési idejére nézve az egyes források eltérő dátumot szerepeltetnek. 1851. november 6. szerepel az alábbi munkákban: SZINNYEI 1955–1956. pp., SÁNDOR 2013, 135. p., A Digitális Törvényhozási Tudástárban, a Jogifórumon (2019. december 11.); Más források 1852. november 6-át tüntetnek fel Így: Magyar Nemzet, 1938. szeptember 8., 2. p. *Magyar Életrajzi Lexikon* 1967, 623. p., Nemzeti Örökség Intézete (2019. december 17.); *Tudósportál* (2019. december 18.); 1952 szerepel az alábbi forrásokban: *Révai Kétkötetes Lexikona* 1. A–J, Budapest, 1947. 508., *Új Lexikon* 1936, 1540. p. *Új Idők Lexikona* 1938, 2826. p. A *Pesti Hírlap* nekrológiájában: *Pesti Hírlap* 1938. szeptember 8-i száma, 4. p. *Weiss* Emilia tanulmányában az eltérés feltehető indokaként a *Magyar Jogi Lexikon*ban való téves feltüntetést tekinti, amely 1852-ben jelöli *Grosschmid* születési évét. WEISS 2006, 114. p. 2. végjegyzet. A korhű dokumentumokban 1851. november 9. szerepel, így a magunk részéről is ezt a dátumot szerepeltetjük születési dátumként. Lásd különösen: *A Magyar Jogászegylet Grosschmid előadása* 1936, 711. p. VLADÁR 1936, 325. p.

³ MÁRAI oldalszám nélküli elektronikus megjelenés.

⁴ ROKOLYA 2017, 13. p.

⁵ SZLADITS 1948, 3. p. *Szladits* Károly I. tag gyászbeszéde *Grosschmid* Béni I. tag ravatalánál 1938, 204. p. VÉKÁS 2013, 261. p. Található olyan forrás is, amely az 1872-es évet jelöli. Lásd: SZINNYEI 1955–1956. pp.

főtitkár indokolásával – elnyerte az Akadémia Sztrokay-díját. A tanulmány és a díj a szakmai közönség elismerésével is párosult. Életpályája következő szakasza bírósági, igazságügyminisztériumi, majd ügyvédi pályán talála. 1880-ban a Budapesti Egyetem Jog- és Államtudományi Karának magántanára, 1882–85 között a nagyváradi jogakadémia polgári törvénykezés, majd kereskedelmi és váltójog tanára, az 1884/1885. tanévtől közel hét éven keresztül tagja a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemnek előbb nyilvános rendkívüli, majd 1887-től nyilvános rendes tanárként. 1890-ben nyert egyetemi tanári kinevezést a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának magyar magánjogi tanszékére.⁶ Egyetemi oktatóként „különös tanár volt, nem sokat törődött tanítványai buzgalmával, gyűlölte a magolókat s hamarabb és szívesebben átbocsátott a vizsgán egy értelmes embert, ha nem is tudott választ adni a vizsgakérdésekre, mint egy biflázó jelöltet, aki hadarta a tételt mint a vízfolyás [...] kényelmesen és rendíthetetlen nyugalommal, néha órákon át szótlannul hallgatta a vergődő és izzadó jogászt. Nem szól a tárgyhoz, de úgy látom, intelligens – mondta néha révedezve.”⁷

Az 1897/98-as, valamint az 1913/14-es tanévben a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kar dékánja.⁸ 1917/1918-ban az egyetem rektora.⁹ Az 1890-es és az 1900-as években – az Igazságügyminisztérium megbízásából – a magyar magánjogi kodifikációs munkálatok aktív és kiemelkedő részese, különösen a családjog¹⁰ és az öröklési jog területén. Az 1894. évi polgári házassági törvény, illetve az első polgári törvénykönyv tervezetének megalkotásában¹¹ és több más törvény előkészítésében szerzett érdemei¹² elismerésül 1899-ben királyi udvari tanácsosi címet kapott.¹³ A Budapesti

⁶ Ahogy *Vladár* Gábor írja búcsúbeszédében: „1890. évi június 28. napja az a szerencsés dátum egyetemünk évkönyveiben, amelyen a magyar ifjúság Grosschmid Béniben a magánjog tanszékén megint nagy tanító-mestert kapott.” VLADÁR 1938, 326. p.

⁷ MÁRAI oldalszám nélküli elektronikus megjelenés.

⁸ Az Egyetem 1914/1915. tanévi almanachja az alábbi összegzést adja önéletrajzának: „GROSSCHMID BÉNI az összes jogi tudományok doktora, hites köz és váltóügyvéd, a budapesti királyi magyar tudományegyetemen a magyar magánjog nyilvános rendes s a magyar bányajog előadó tanára, a harmadik alap vizsgálati s a jogtudományi államvizsgálati bizottság volt elnöke, a bírói gyakorlati vizsgálati bizottságnak tagja, az igazságügyi magyar királyi minisztérium kebelében a magyar általános magánjogi törvénykönyv előkészítése céljából legfelsőbb helyen jóváhagyott szervezettel létesített állandó bizottságnak volt szerkesztő belfagya, ugyanezen bizottságnak előbb volt tanácskozó tagja, a magyar jogász-egylet igazgatás-választmányának tagja, a nagyváradi királyi jogakadémián a polgári törvénykezés, váltó- és kereskedelmi jog volt nyilvános rendkívüli, később nyilvános rendes, a kolozsvári magyar királyi Ferenc József tudományegyetemen az ausztriai polgári magánjog volt nyilvános rendkívüli tanára, ugyanezen intézeteken :l. jogtudományi államvizsgálati bizottság volt belfagya, a budapesti királyi magyar tudományegyetemen a jog- s államtudományi karnak az 1897/98. és 1913/14. tanévben volt dékánja és tanártestületi elnöke, 1898/99. évben volt és jelenlegi prodékánja, m. kir. udvari tanácsos, a Magyar Tudományos Akadémia megválasztott levelező-, a magyar joggyakornokok országos egyesületének pedig tiszteletbeli tagja, a jog- és államtudományi kar e. i. prodékánja, (Nyilvános rendkívüli tanárrá kinevezték a kolozsvári egyetemhez 1887-ben; nyilvános rendes tanárrá ezen egyetemhez 1890-ben.)”

⁹ *Grosschmid Béni 1917–18. tanévi Rector Magnifikusnak Rektori székfoglalója.* 17–76. pp.

¹⁰ VÉKÁS 2014, 81. p.

¹¹ *Zsögöd* Benő a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetét előkészítő állandó bizottság tanácskozó tagjaként vett részt a tervezet előkészítésében. In: *Jogtudományi Közlöny Szerkesztősége: A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetét előkészítő állandó bizottság jegyzőkönyvei*, 1897., 5. p.

¹² Az általános magyar polgári törvénykönyv tervezete házassági vagyoni jogot érintő fejezete kapcsán lásd a 1897. évi december hó 10-i tanácskozásának jegyzőkönyvét. In: *Jogtudományi Közlöny Szerkesztősége: A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetét előkészítő állandó bizottság jegyzőkönyvei*, 1897., 71–86. pp.

Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának magyar magánjogi tanszékéről vonul nyugdíjba egyetemi tanárként hetvenhét évesen, 1928. augusztus 31-én.¹⁴ A Magyar Tudományos Akadémia 1901. május 10-én választotta levelező tagjává.¹⁵

Régi nemesi családnévét¹⁶ egyetemi hallgató korában, a magyarsághoz való tartozását kifejezendően egy Csík megyei székely falu nevét átvéve, *Zsögöd* Benőre változtatta, majd 1904-ben tért vissza eredeti nevéhez.¹⁷ A közvélemény megütöközt a szokatlan lépésen, és ezt a sajtóban is kifejezésre juttatta.¹⁸ *Vladár* Gábor szerint előadásán *Grosschmid* Béni a következőképpen magyarázta az elhatározását: „*Fiatalkori felbuzdulással magyarosítottam meg német hangzású nevemet, s felvettem a kis erdélyi fürdő nevét. Utóbb megbántam. Úgy éreztem, hogy vétettem az őseimnek tartozó kegyelet ellen, akik sok évszázadon át német családi nevükön szereztek érdemeket, mint alispánok s más vármegyei és városi tisztségek viselői Nagybányán és a szomszédos vármegyékben, s a magyarsággal való teljes egybeforrasztottságunk is erőteljesebben jut kifejezésre, ha továbbra is német családnememen szolgálom tovább a hazámat, s igyekszem tőlem telhetőleg gazdagítani kultúráját.*”¹⁹ *Angyal* Pálnak így mesélte el a névváltás történetét: „[a] 70-es évek elején külsőleg is kifejezésre kívántam juttatni izzó magyar érzésemet; választásom szinte találomra esett a *Zsögöd* (*Jigodin*) nevű csikmegyei község nevére; utóbb – nemesi voltomat jelző – egy ideig kapcsolatosan használtam a két nevet, majd visszatértem az eredetihez.”²⁰

A külsőségeknek nem volt híve, „[s]oha nem volt jelen, ahol őt ünnepezték.”²¹ Így – többek között – elmaradt jelenléte a nyolcvanadik születésnapjára szervezett ünnepi ülésről, illetve a kir. Pázmány Péter Tudományegyetem magánjogi szemináriuma *Grosschmid* serlegének átadóiról.²² *Szladits* Károly kezdeményezésére a *Magyar Jogászegylet* 1935-ben határozta el,²³ hogy annak érdekében, „[...]” hogy *Grosschmid*nak a

¹³ Ahogy Ady fogalmaz 1903. február 1-jén a Nagyváradi Naplóban: „Zsögöd Benő Grosschmid és méltóságos és udvari tanácsosságára smokk lesz [...]” ADY oldalszám nélküli elektronikus kiadás (2019. december 17.)

¹⁴ Nyugdíjba vonulása után teljes elvonultságban élt fia, *Grosschmid* Lajos visegrádi nyaralójában. Pesti Hírlap 1938. szeptember 8-i száma, 4. p. Újfént unokaöccse szavait idézve: „A törvényes korhatárt betöltötte már, mikor nyugalmába vonult; a Duna mellett élt, egyik nyaralóhelyen, hajnalban kelt, nyolcvanévesen a Dunában fürdött, s napestig dolgozott szobájában, nekikönyökölve az álló íróasztal támlájának.”

¹⁵ SÁNDOR 2013, 135. p. Magyar Nemzet, 1938. szeptember 8., 2. p., Magyar Nemzet 1938. szeptember 11., 18. p. Székfoglaló előadását *Az instétát örökösödési rend Solon törvényeiben* címmel tartotta. *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973* 1975, 93. p. Ettől eltérően található olyan forrás is, amely rendes tagként nevesíti. Lásd: *Új Idők Lexikona* 1938, 2826. p.

¹⁶ A családnév eredetéről így ír Márai: „Apám német neve s az ősök faluja, mely ma is áll még Szászországban, tanúsítják, hogy a család a szász választófejedelem szolgálatában állott s az állami pénzverdében dolgoztak; a szász garasokat kovácsolták évszázadokon át, Groschen-Schmiedok voltak, garas-kovácsok.”

¹⁷ Az erről szóló közlemény: Budapesti Közlöny, 1904. 147. szám, 1904. június 28. 1. p. SZINNYEI 1955–1956. pp.

¹⁸ Vö. Pesti Hírlap 1904. június 29., 1–2. pp. Pesti Hírlap 1904. június 30., 3–4. pp. Független Magyarország 1904. július 7., 8. p. A szegedi sajtóban: Szeged és Vidéke 1904. július 1., 7. p. Szeged és Vidéke 1904. július 3., 3. p.

¹⁹ VERESS oldalszám nélküli elektronikus megjelenés (2019. december 17.)

²⁰ ANGYAL 1938, 323. p.

²¹ GAJZÁGÓ 1938, 80. p.

²² VLADÁR 1936, 629. p., GAJZÁGÓ 1938, 70. p. Serlegbeszédet tartott továbbá Nyulási László, a *Polgári Jog* főszerkesztője NYULÁSI 1935, 587–592. pp.

²³ Részleteiben lásd: *Nyulási János serlegbeszéde* 1935, 587. p. csillaggal jelzett lábjegyzet.

jogéletben való jelentősége a köztudatban még fokozottabban kimélyítették²⁴ Grosschmid előadásokat tart évről-évre.²⁵

Grosschmid nem csak a jogtudományban volt úttörő, az első magyarországi hosszútávúszók egyike, aki a korhű tudósítások szerint e területen is kiemelkedő eredményeket tudhatott magáénak.²⁶ A *Budai Torna Egylet* jegyzőjeként szerepet vállalt a *BTE* és a *Budai Torna Kör* egyesítésében, illetve 1875-ben részt vett Magyarország egyik legnagyobb egyesületének, a *Budapesti (Budai) Torna Egyletnek* (BBTE) megalakításában.²⁷

Kiváló család tagja, *Márai Sándor*²⁸ író és *Radványi Géza*²⁹ filmrendező apai nagybátyja, *Grosschmid Géza* jogász, kassai várospolitikus, szenátor bátyja.

Felesége 1937 decemberében³⁰ bekövetkezett halála megtörte a tudóst,³¹ rá közel egy évvel, 1938. szeptember 7-én, délelőtt fél tízkor,³² Visegrádon érte a halál.³³ Halálát öt gyermeke gyászolta.³⁴ Koporsóját az egyetemi központi épület előcsarnokából a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben,³⁵ a főváros által adományozott díszsírhelyen³⁶ helyezték örök nyugalomra 1938. szeptember 10. napján.³⁷ Két évvel később fiát, *Grosschmid Lajos*³⁸ matematikust, egyetemi tanárt, a Budapesti Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának dékánját (1932–1933), apja mellé temették. A sírt 2004-ben a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság védetté nyilvánította.

²⁴ *A Magyar Jogászegylet Grosschmid előadása* 1936, 711. p.

²⁵ Az 1936. évi Grosschmid-ciklus első előadását *Almásy Antal* tartotta „Grosschmid és a családjog” címmel. A beszámolót lásd: *A Magyar Jogászegylet Grosschmid előadása* 1936, 711. p. Az egyik legutolsót halálának évében rendezte a Magyar Jogászegylet. *Grosschmid-ünnep a Magyar Jogászegyletben* 1938, 261–262. pp.

²⁶ A korabeli sajtó így tudósít a több mint harminc kilométeres Vác-pesti távúszásról: „Az indulásból Zsögöd Benő vezetett egy jó ideig, később Szekrényessy majd Bachmayer, ki helyét aztán mindvégig megtartva mintegy 200–250 ölhosszal nyertes maradt; Szekrényessy Kálmán 2-dik, Zsögöd Benő mintegy 100 öllel hátrább 3-dik; [...] Legjobb conditióban érkezett be Zsögöd Benő s ugylátszott, hogy néki kellő trainirozás mellett egy újabb versenyben győzelmet jósolhatnánk.” *Vadász-Lap* 1881. Julius 16., 231. p.

²⁷ Jogifórum, Tudósportál (2019. december 18.)

²⁸ Eredeti nevén *Márai Grosschmid Sándor* Károly Henrik.

²⁹ Született *Grosschmid Géza*, aki apai nagyanyja után vette fel a *Radványi* nevet. Többek között az 1947-ben forgatott *Valahol Európában* c. film rendezője, a második világháború után a Színház- és Filmművészeti Főiskola filmfőtanszakának első vezetője. (Külföldön Louis de Funes-t ő fedezte fel a filmgyártásnak.)

³⁰ *Magyar Nemzet*, 1938. szeptember 8. 2. p.

³¹ *Pesti Hírlap* 1938. szeptember 8-i száma, 4. p.

³² *Pesti Hírlap* 1938. szeptember 8-i száma, 4. p.

³³ Halálának körülményeire lásd: *Magyar Nemzet*, 1938. szeptember 8., 2. p. Elhunytát számos gyászír adta a jogászközönség tudtára, így többek között a *Polgári Jog* is. *Polgári Jog Közgazdaság és Pénzügy*, 1938. szeptember (7. szám) 1. p. *Pesti Hírlap* 1938. szeptember 8-i száma, 4. p. *Magyar Nemzet*, 1938. szeptember 8. 2. p.

³⁴ *Grosschmid Lajos* a Tudományegyetemen a matematika rendes tanára, István a Malert elnökgazgatója, Sándor, aki törvényszéki bíró, valamint két leánya. *Pesti Hírlap* 1938. szeptember 8., 4. p. *Magyar Nemzet*, 1938. szeptember 8., 2. p.

³⁵ 41, N/A, 1, 36

³⁶ *Pesti Hírlap* 1938. szeptember 10. 9. p.

³⁷ *Pesti Hírlap* 1938. szeptember 10. 9. p. A gyászszertartásról részletesen: *Magyar Nemzet* 1938. szeptember 11., 18. p. *Pesti Napló* 1938. szeptember 11., 17. p.

³⁸ Születésekor Grosschmid a Zsögöd családi nevet használta, így fia *Zsögöd Lajos* néven látta meg a napvilágot, s csak később, 1904-ben változott vissza családneve az eredeti zász nemesi névre.

II. Tudományos munkásság

Grosschmid (Zsögöd) a civilista zseni

Grosschmid zseniális jogtudós, „a magyar magánjog Iliásza.”³⁹ Műveinek olvasása, megértése koncentrációt igénylő szellemi kihívás.⁴⁰ „Tulajdonképpen *Grosschmid* azzal hatolt be a magyar jogtudományba, hogy hűséges tanítványa és a XX. század első felének vezető magyar magánjogásza, Szladits Károly, ahogy mondani szokás emberi fogyasztásra alkalmassá tette, világos fogalmazásban elterjesztette.”⁴¹ Ahogy *Asztalos* László fogalmazott: „Szladits magyarra fordította *Grosschmid*ot”⁴²

Főműve⁴³ kétségtelenül a *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*című műve,⁴⁴ mely iránymutató a magyar magánjog fejlődési irányát, felfogását tekintve.⁴⁵ „Korszakos alkotás”,⁴⁶ „örökéletű könyv”,⁴⁷ „kiemelkedő hegycsúcs a magyar magánjogtudomány lankái között”,⁴⁸ „[...] az egész jogi világirodalomban páratlanul álló mű.”⁴⁹ *Szladits* úgy jellemezte: „[*Grosschmid*] Élete fő művének célja az volt, hogy jogtudományunkat visszavegye arra az önálló nemzeti alapra, amelytől a jogunkban 1848-ban bekövetkezett törés és az idegen jogrendszer befolyása eltávolították.”⁵⁰ *Weiss* Emília megfogalmazásában: „[...] hozzájárult az önálló jogi műveltség tudományos megalapozásához, és számos eredményét tekintve világirodalmi vonatkozásban is előbbre vitte a jogtudományt.”⁵¹

Kétkötetes monumentális alkotásáról tanítványa, *Szladits* Károly⁵² – „*Grosschmid* zsenijének alázatos apostola”⁵³ – úgy vélekedett, hogy annak részletekbe menő fejtegetéseiről mozaikképet összeállítani annyit jelentene, mint egész könyvet írni róluk.⁵⁴ Ez a könyv mégis elkészült: *Grosschmid* tanítványainak szűkebb köre⁵⁵ „Mesterük” 80. születésnapjára a *Fejezetek* ünnepi kiadása mellett a *Fejezetek*hez írt két kötetes Glosz-

³⁹ MESZLÉNY 1931, 430. p.

⁴⁰ Vö.: CSEHI 2012, 18. p. SÁNDOR 2013, 136. p.

⁴¹ ECKHART 1936, 83. p.

⁴² ASZTALOS 1973, 14. p.

⁴³ „Élete munkájának óriási méretei a *Fejezetek*eken kívül talán a *Jogszabálytanában* tűnnek leginkább szembe.” ALMÁSI 1931, 431. p. A műről részletesen: ALMÁSI 1931, 431–438. pp.

⁴⁴ A mű általános értékelésére jelenlegi jogirodalmunkban lásd: WEISS 2006, 103–105. pp. VÉKÁS 2019, 33–48. pp.

⁴⁵ Az I. kötet első kiadása 1898-ban, második kiadása 1901-ben, a II. kötet 1900-ban jelent meg. Mindkét kötet jubileumi kiadására 1932–1933-ban került sor. A mű nem „csak” a klasszikus kötelmi jogi intézményekről, hanem az „elszört kötelmi különös ágazatokról”, mint a dologi, öröklési jogban és a családjogban megjelenő kötelmekről is értekezik.

⁴⁶ SZLADITS 1936, 6. p.

⁴⁷ WEISS 2006, 104. p.

⁴⁸ VÉKÁS 2013, 257. p.

⁴⁹ SZLADITS 1948, 6. p.

⁵⁰ SZLADITS 1936, 6. p.

⁵¹ WEISS 2006, 104. p.

⁵² „Szladits Károly, »aki egy emberéleten át gyermeki alázattal teljes felolvasottsággal szolgálta *Grosschmid* zsenijét.«” *Beck Salamon felszólalása* 1935, 593. p. Szladits Károly a Magyar Tudományos Akadémián 1945. november 26-án tartott rendes tagsági székfoglaló előadását *Grosschmid* Béni emlékének szentelte. A székfoglaló előadás később nyomtatásban is megjelent. Lásd: SZLADITS 1948, 1–8. pp.

⁵³ BECK 1938, 394. p.

⁵⁴ SZLADITS 1936, 11. p.

⁵⁵ Vö. *Grosschmid* Béni: „*Fejezetek Kötelmi jogunk köréből*” új jubileumi kiadása 1932, 108. p.

szával⁵⁶ ajándékozta meg *Grosschmid*ot azzal a céllal, hogy a „[...] Fejezetek egyes részeinek örökérvényű eredményeit összefoglalják, saját gondolataikkal és a változott viszonyokra, jogszabályokra való tekintettel a mai alkalmazhatóságuk szempontjából kiegészítik.”⁵⁷ Tanítványai a Mester tiszteletére, nyolcvanadik születésnapjának ünneplésére a pesti Vigadóban nagy ünnepséget szerveztek: „Eljöttek tanártársai, volt tanítványai, az ország neves ügyvédei és bírái, eljöttek vagy kétezren, s beállított ünnepelni a miniszter is. A megjelölt órában hasztalan várták: Levelet küldött a miniszternek, megköszönte az ünneplést, s elnézést kért, hogy nem jöhet el, de »nem engedi életét ilyesmivel megrövidíteni.«”⁵⁸ A Mester iránti tiszteletet és munkásságának elismerését kellőképpen fejezik ki *Meszlény* Artúr szavai: „Mint jogunk régi nagyságának vigaszt és buzdítást osztogató márványszobra, úgy emelkedel ki Te, Mesterünk, a jog terén is elharapódzó általános pusztulás sívársága közepette, s hirdeted léteddel, halhatatlan műveid diadalmas eredményeivel, egy emberélet küzdelmei fölött tisztult lélekkel végigtekintő és mindent megértő bölcsességgel a magyar jog, a magyar magánjog intaktságát, a morál kívánalmaival való harmóniáját, a nemzet szívéig lenyúló gyökereiben rejlő életképességét és a nemzettel együtt való örökéletűségét.”⁵⁹

Grosschmid finom dogmatikai elemzései, úttörő jellegű tudományos rendszerezései az „igazságosság” követelményének érvényesítését célozták a tételes jog formái között. A modern gondolkodás mellett állásfoglalásaiban azonban feudális maradványok is tükröződnek. Munkásságát a jogi gondolkodás nemzeti hagyományainak megőrzése, népszerűsítése jellemezte.⁶⁰ A német jog ellenében kívánt egy új magyar magánjogot felépíteni.⁶¹ *Grosschmid* „[m]unkásságát a családi és öröklési jog terén a konzervativizmus, a jogtörténeti hagyományok maximális tiszteletben tartása, míg a forgalmi jogban (kötelmi jog) a merész haladás jellemezte, melynek nyomán a magyar kötelmi jog úgyszólván a semmiből jött létre.”⁶² A kötelmi jog mellett *Grosschmid* örökérvényűt alkotott a kereskedelmi jog, a nemzetközi magánjog,⁶³ az öröklési jog, és a családjog⁶⁴ területén is. Az utóbbi területekre eső művei, megállapításai a hagyományok megőrzésére és a családias érzésre épülnek. Ugyanis ez az a terület, ahol akkor sem szabad változásnak esni, ha minden más változik is. Ahogy *Szladits* Károly fogalmaz a Pázmány Péter Tudományegyetem és a Magyar Tudományos Akadémia nevében megtartott búcsúbeszédében: „Fényes vitairataival és remekbe készült tanulmányaival sikerült is

⁵⁶ Glossza 1932–1933., A Glossza huszonkettő szerző írását tartalmazza, s belőlük áll a Glossza szerkesztőbizottsága is. A szerkesztőbizottság tagjai: *Almási* Antal, *Baumgarten* Nándor, *Bátor* Viktor, *Blau* György, *Besnyő* Bernát, *Beck* Salamon, *Dezső* Gyula, *Frigyes* Béla, *Fürst* László, *Görög* Frigyes, *Kuncz* Ödön, *Lőw* Lőránt, *Markos* Olivér, *Menyháth* Gáspár, *Meszlény* Artúr, *Nizsalovszky* Endre, *Nyulási* János, *Reitzer* Béla, *Schwartz* Bertalan, *Személyi* Kálmán, *Szladits* Károly, *Tóth* Lajos. Könyvismertetésre: IFJ. SZIGETI 1932, 426–429. pp.

⁵⁷ IFJ. SZIGETI 1932, 427. p.

⁵⁸ MÁRAI oldalszám nélküli elektronikus megjelenés.

⁵⁹ MESZLÉNY 1931, 429. p.

⁶⁰ Vö.: WEISS 2006, 101. p.

⁶¹ Vö. ehhez SZLADITS 1948, 5. 7. p. PESCHKA 1959, 60. p. ASZTALOS 1973, 75. p.

⁶² PÓLAY 1974, 8. p.

⁶³ BALLA 1931, 450–452. pp.

⁶⁴ *Almási* szerint a házassági törvény alapgondolatainak jogi felépítése egészben, vagy legalább is túlnyomórészt *Grosschmid* műve. ALMÁSI 1937., 3. p.

véglegesen biztosítania családi és öröklési jogunk nemzeti intézményeinek fennmaradását és ezzel megalapozta magánjogunk további önálló nemzeti fejlődését.”⁶⁵

Grosschmid életművéből – jelen tanulmánykötet terjedelmi korlátai okán – az öröklési jog fejlődésében, különös tekintettel az öröklési jogi kodifikációban betöltött szerepére helyezük a fókuszot, többes indokból. Egyrészt a legtöbb elemzés a Fejezetekhez kapcsolódik, másrészt párhuzam vonható a magánjogi kódexünk öröklési jogi könyvének mintázata, valamint *Grosschmid* felfogása között.⁶⁶ A Polgári Törvénykönyv (2013. évi V. törvény) kodifikációja a „megőrizve megújulás” alapeszméjére épített, s az öröklési jogi könyv megalkotásakor a Kodifikációs Szerkesztőbizottság hangsúlyt helyezett arra, hogy az öröklés szabályain csak különösen indokolt esetben változtasson.⁶⁷ Ahogy *Vékás* Lajos tanulmányában írja: „Ha tetszik, Grosschmid szellemében jártunk el, aki határozottan vallotta és ismételten hangsúlyozta, hogy »a mai idők szellemével ellentétes« jegyek-től megszabadított öröklési jogi intézményeket nem szabad megváltoztatni.”⁶⁸

Teleszky István és Zsögöd Benő vitája – Zsögöd és az öröklési jogi kodifikáció

Zsögöd öröklési jogi kodifikációs szerepét az öröklési jog Teleszky-tervezetéhez viszonyítottan érdemes értékelnünk. Lényegét tekintve az öröklési jog kodifikációja két elme: *Teleszky* és *Grosschmid* diskurzusára, vitájára épült.

Teleszky István, nagyváradi ügyvéd az 1871. évi II. Magyar Jogászggyűlésen tett javaslatot – a polgári jog kodifikációját megelőzően – az öröklési jog kodifikációjára, melyet a Jogászggyűlés támogat.⁶⁹ E támogatás nyomán *Teleszky* az igazságügy-minisztériumtól 1873-ban felkérést kapott a Magánjogi Törvénykönyv öröklési joga tervezetének előkészítésére.⁷⁰ *Teleszky* megkezdte munkáját, melynek eredményét 1876-ban jelenteti meg az *Örökösödési jogunk törvényhozási szabályaihoz* című művében,⁷¹ mely alkotását a Magyar Tudományos Akadémia a Sztrókay-pályázaton dicséretben részesített.⁷² A mű középpontjában annak a kérdésnek a megválaszolása állt, miszerint az ági örökösödés fenntartandó-e a jogrendszerben vagy sem. Véleményét az alábbiakban foglalja össze: „[...] a magyar törvényhozás a törvényes örökösödés törvényhozási szabályozásánál az öröklött és szerzett vagyon közötti különbséget fent nem tarthatja; hanem a törvényes örökösödés rendét a természetes családi összeköttetésre alapítva a *vagyonok eredetének kutatása nélkül egyöntetű örökösödési rendet kell érvényre emelni.*”⁷³ A mű publikálása után országos vita bontakozott ki *Zsögöddel* az élen. *Zsögöd* a *Magyar Igazságügy* 1877–1879-es köteteiben folytatólagosan jelentette meg *Öröklött és szerzett vagyon* című munkáját,⁷⁴ melyben – néhol vehemens – az ági vagyon fenntartása mellett szállt síkra. Mintegy válaszul 1881-ben *Teleszky* magánkia-

⁶⁵ Magyar Jogi Szemle, 1938. október, 8. szám, 327.

⁶⁶ Részleteiben lásd: VÉKÁS 2019, 50–63. pp. VÉKÁS 2013, 257–263. pp.

⁶⁷ VÉKÁS (szerk.) 2012, 537. p. VÉKÁS 2013, 258. p.

⁶⁸ VÉKÁS 2013, 258. p. Vékás 2019, 51. p.

⁶⁹ TELESZKY 1872. ZSÖGÖD 1887, 49. p.

⁷⁰ CSIZMADIA 1979, 36. p.

⁷¹ TELESZKY 1876.

⁷² PÓLAY 1974, 7. p. ZSÖGÖD 1887, 49. p.

⁷³ Kiemelések a szerzőtől. TELESZKY 1876, 286. p.

⁷⁴ ZSÖGÖD 1877, 1878, 1879.

dásban megjelenteti öröklési jogi törvénytervezetének általános részét és a törvényes öröklésre vonatkozó anyagát indokolással együtt.⁷⁵ A viták állandósulnak, de ebben egy ideig *Zsögöd* nem vesz részt, távol tartja tőle magát. Az igazságügyminisztérium 1882-ben közlésezi *Az Általános Magánjogi Törvénykönyv Tervezete. Öröklési jog* címmel a Teleszky-tervezetet teljes terjedelemben.⁷⁶ „Teleszky István [...] öröklési jogi tervezete [...] egyenes leszármazója volt az Országbírói értekezleten felmerült annak az alválasztmányi javaslatnak, mely a régi magyar öröklési jog teljes félretételével az osztrák ált. polg. törvénykönyv öröklési jogát kívánta (akkor még ideiglenesen) fenntartandónak.”⁷⁷ *Zsögöd* a leendő polgári törvénykönyv öröklési jogának hivatalos tervezetét, ezt az ún. Teleszky-tervezetet⁷⁸ „jól megcibálhatta.”⁷⁹ Ennek oka javarészt a kor azon törvényhozási methodusa is volt, mely a külföldi jog „lemásolásán” nyugodott. „*Bizonyos könnyedség jellemzi kodifikációink irányát. Kis eszközökkel, semmi eszközökkel nagy czélokat elérni, mintha az lehető volna. Lerajzolunk valami idegen kodexet, – bár mindenkor elösmereendő személyes kitünőséggel, de végre is mélyebb belső munka nélkül s hirdetjük, hogy a nemzet halad.*” – kelt ki *Zsögöd* Teleszky öröklési jogi törvénytervezete ellen. *Zsögöd* a tervezetre reflektálva egy rendkívül agresszív hangvételű cikksorozatot jelentetett meg a *Magyar Igazságügy* 1882–83. évfolyamaiban közzétéve.⁸⁰ (*Zsögöd* mellett *Dell’Adami* Rezső támadta vehemens módon a tervezetet eltérően azonban *Zsögödtől*, nem konzervatív, hanem radikális oldalról.⁸¹) A bírói, ügyvédi, jogtanári képviselők közül összehívott szaktanács igazságügyminisztériumi felkérés alapján 1883 őszén kezdte meg a tervezet megvitatását, amelyet 1886-ban fejezett be.⁸² *Zsögöd* ebben az időben, 1885-ben, magánszorgalomból, *ex privata diligentia* a törvényes örökösödésről önálló törvénytervezetet írt annak ellenére, hogy maga is látta, „*az eddigi előjelek legkevésbé arra mutatnak, hogy ez alapoknak az irányadás focusában túlnyomó sympathiákra kilátásuk lehetne.*”⁸³ Teleszky Istvántól eltérően, a német szellemi hatás elleni védekezés jegyében más felfogással közelített e területhez. Művében a Teleszky-féle törvénykönyv tervezetet (Kormánytervezet), valamint a „ministeri Értekezlet által megállapított szöveget”⁸⁴ (Értekezlet) elemzi, értékeli, segítségül hívva a jogösszehasonlítás eszközét, ott is elsősorban felhívva az Osztrák Polgári Törvénykönyv, a Szász Polgári Törvénykönyv, valamint a Zürichi törvénykönyv egyes szakaszait. Gondolkodásmódját áthatja a család, a családi érzés tisztelete,⁸⁵ a kor értékrendje. Ennek egyik megnyilvánulása az özvegyi jog (mely kizárólag a túlélő feleséget illette) intézményéhez kapcsolt felfogása: „*Ethikai alapja özvegyi jogunknak, melynek gyökerei már Szent-István törvényeiig visszanyulnak [...] bizonyos, mint mondani szoktuk, lovasias tekintet a gyöngébb nemre s azon erősebb kapcsolokra, melyekkel a nőnek helyzete a*

⁷⁵ TELESZKY 1881.

⁷⁶ TELESZKY 1882.

⁷⁷ KOLOSVÁRY 1938, 58. p.

⁷⁸ A Teleszky-törvénytervezetről, beleértve annak előzményeit is részletesen PÓLAY 1974.

⁷⁹ MIKSZÁTH oldalszám nélküli elektronikus megjelenés (2019. december 17.)

⁸⁰ ZSÖGÖD 1882, 1883.

⁸¹ Vö. PÓLAY 1974, 17–18. pp. CSIZMADIA 1979, 36–37. pp.

⁸² PÓLAY 1974, 19. p.

⁸³ ZSÖGÖD 1901, 63. p.

⁸⁴ Uo. 64. p.; TELESZKY 1884.

⁸⁵ Vö. WEISS 2006, 106. p.

féréjéhez fűződik, mintsem fordítva. A nő, mint özvegy is, férje nevének s társadalmi állásának védpaizsa alatt áll s ezt viszi át ez intézmény a vagyonra. Másrészt folytatója mintegy ez intézmény a férj életbeli tartási kötelezettségének. A vezéreszme nem az, hogy az özvegy törzsvagyont kapjon, hanem a gondoskodás órája, de ez aztán egyik legerősebb postulatumaképpen a haza örökösödési rendszer elveinek.⁸⁶ Zsögöd javaslatában az özvegyi jogot fenntartja az özvegyiség idejére, ugyanakkor – a Tervezettől eltérően – lakásra, tartásra szorítja, valamint lehetővé teszi, hogy a leszármazók a hagyaték negyedére, az ági örökösök a hagyaték felére korlátozzák a haszonélvezett vagyont.⁸⁷ Az „özvegyi jog intézménye ellen” felhozott kormánytervezet indokolása⁸⁸ – többek között – az alábbiakról szól: „épen úgy nem eredeti magyar intézmény, hanem a külföldi hasonló jogszabályoknak utánzása, mint a családi ági örökösödés [szabályai] „a kölcsönösség követelményébe ütköznek, mennyiben a férj hagyatékában a nőnek oly jogokat biztosítanak, melyekkel viszont a férj a nőhagyatékára vonatkozólag nem bír [...] az újra való férjhezmenetel elébe gyakran elháríthatatlan akadályokat gördít.” Éppen ezért „[M]ennyivel helyesebb, ugymond ha a hagyaték az örökhagyó elhalálózása utána azonnal a rokonok és házastárs között méltányosan akként osztatik meg, hogy ezek mindenike az őt illető hányad tulajdonosává, korlátlan urává váljék, s a vagyont belátása szerint kezelhesse és hasznosíthassa, egymással pedig jó egyetértésben élve az özvegy, a nélkül, hogy anyagi előnyt veszítene, esetleg új házasságra léphessen, s a hazának hasznos polgárokat nevelhessen.”⁸⁹

Zsögöd javaslatában behatóan kitér az ági vagyon problematikájára, fenntartva továbbra is annak szükségességét. Konceptiója a visszaszállás elvén, az ági örökösödési fonal korlátozásán, valamint az ági örökségnek *singularis successio*-kénti *constructio*-ján nyugodott.⁹⁰ A visszaszállás körében a Schaffhauseni codex mintáján nyugvó, de attól mégis eltérő⁹¹ ági törzsöröklést, a vagyonnak csupán azon előd és lemenői körében való visszaháramlását támogatta, akiről az „leszállott, s nem általában azon oldalra, mely felől jött.”⁹² A visszaszállás lehetséges fonalát azonban elvágja, a rokonság bizonyos szűkebb körére, a szülői és nagyszülői parentélára korlátozza (szülei és öregszülei csoport). Maga is elismerte, hogy ez a korlátozás „elvben erős változtatás eddigi *historiai jogunkon*.”⁹³ Zsögöd szerint „[A]z ági vagyont illetőleg pedig a hazai jogi felfogás mellett, legalább szerintünk, nyomatékosabb tekintetek szólnak, mint a milyen az, hogy abból a nő újabb házasságbeli »hasznos polgárokat nevelhessen.«”⁹⁴ A család, mint

⁸⁶ ZSÖGÖD 1901, 84. p.

⁸⁷ PÓLAY 1974, 20. p. VÉKÁS, 259.

⁸⁸ *Az általános magánjogi törvénykönyv tervezete. Öröklési jog. Indokolás* 1883, 43. p.

⁸⁹ Idézetek ZSÖGÖD 1901, 94. p.

⁹⁰ ZSÖGÖD 1901, 133. p.

⁹¹ A Schaffhauseni „codexnek oldalöröklési rendje, viszonylag még a legközelebb eső a magyarhoz, ez is azonban oly sarkalatos eltérésekkel, hogy azt bár rokon, de mégis egészen más örökösödési rendszernek kell tekintenünk.” ZSÖGÖD 1901, 182. p. „ez öröklés, legalább egyéni megítélésünk szerint, a hazai mögött messze elmarad. Éppen azon két alapeszme, a melyen a magyar rendszernek belső összhangja nyugszik, t. i. egyfelől az örökhagyó személyiségéből való kiindulás a nem ági vagyonban [...], másfelől a leszálló örökségi vezérelv és kortát a visszaszállásban [...]: ebben az öröklésben semmiképp sem fedezhető fel.” ZSÖGÖD 1901, 189. p.

⁹² Kiemelések a szerzőtől. ZSÖGÖD 1901, 133. p.

⁹³ Kiemelések a szerzőtől. ZSÖGÖD 1901, 134. p.

⁹⁴ ZSÖGÖD 1901, 94. p.

érték később visszatér az általa javasolt hitvestársi öröklés⁹⁵ kapcsán is: „Ethikai alapja a hitvestársi öröklésnek a hitvesi szeretet, vagyis azon tekintet, miszerint gyermek nem létében a házastárs az, a ki az emberhez mindenkinél a világon (apánál, anyánál, testvérnél) közelebb áll. Erre alapítható, hogy azon javakban, a melyekre nézve az elhunyt-nak individuuma az öröklésnél ethikai középpontul elfogadható, a hitvestárs minden más örököszt a gyermekén kívül megelőzzön. Mert épen ő, mint Verböczy mondja, többje az embernek, mint testvére.”⁹⁶

Az 1883-tól 1886-ig tartó szaktanácsai megvitatás után Fabinyi Teofil igazságügy-miniszter a javaslatot a képviselőház 1887. január 8-i ülésére terjesztette be. Rá egy hétre, *Zsögöd Családfenntartás és örökjogi javaslat*⁹⁷ címmel újabb fenntartásokat közölt a javaslat utóöröklést szabályozó részével szemben.⁹⁸ Két kérdést tett fel és válaszolt meg e tárgykörben: 1. „Van-e az utóörökösödés intézményében a mint azt a tervezet és javaslat megállapítja, viszonyítva ez intézményünk eddigi alkatához, olyatén valami progressio, a mely az ő családfenntartó erejét lényegesen fokozza?” valamint 2. „És minő viszonyban áll általában a substitutio intézménye a mellőzendő magyar törvényes örökösödési rendszerhez a családfenntartás szempontjából, és jelesül képes-e azt eme szempontból pótolni?”⁹⁹ Újabb egy héttel később Dell'Adami támadta a javaslatot két vonatkozásban: Egyrésztől az özvegyi jogot elvetendőnek tartotta, másrésztől a házasságon kívül született gyermek részére a törvényes gyermekkel azonos öröklési jogállás biztosítását javasolta.¹⁰⁰ A megjelent jogirodalmi vélemények hatására a javaslatot az igazságügyminisztérium felülvizsgálta, s a módosított *Törvényjavaslat az öröklési jogról* indokolással együtt az 1887. szeptember 26-ra meghirdetett országgyűlés október 22-i ülése elé került. Az igazságügy-miniszter egyúttal indítványozta, hogy az igazságügyi bizottsághoz áttételre kerüljön tárgyalás céljából.¹⁰¹ A javaslatot a parlamenti igazságügyi bizottság támogatta, így a törvényjavaslat elfogadása várható volt. Ekkor – egy nem várt fordulattal – az igazságügy-miniszter *Zsögödöt* kérte fel az életbe léptetés törvényjavaslatának elkészítésére.¹⁰² 1889-ben az uralkodó Szilágyi Dezsőt nevezte ki igazságügy-miniszternek, akit *Zsögöd* meggyőzött az öröklési és családjog olyatén szoros kapcsolatáról, mely az öröklési jog kodifikációja mellett nem nélkülözheti a családjog kodifikációját, így a miniszter a törvényjavaslatot levette a napirendről,¹⁰³ az öröklési jogi kodifikáció törvénykönyvbe foglalt eredmény nélkül maradt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a kodifikációs folyamat ne járt volna eredménnyel: *Zsögöd* állhatatos és kitaró munkája megakadályozta olyan jogintézmények elvérzését, mint például az ági öröklés, mely mai napig élő része magánjogunknak.

⁹⁵ Mely öröklés viszont – eltérően az özvegyi jegtől – már kétoldalú (vizontagló). ZSÖGÖD 1901, 96. p.

⁹⁶ Kurzívval való kiemelések Zsögödtől. ZSÖGÖD 1901, 97. p.

⁹⁷ ZSÖGÖD 1887, 49–69. pp.

⁹⁸ Vö. PÓLAY 1974, 21. p. Pólay tanulmányában „Családfenntartás és örökjogi javaslat.”

⁹⁹ ZSÖGÖD 1887, 58–59. pp.

¹⁰⁰ PÓLAY 1974, 21. p.

¹⁰¹ Vö. PÓLAY 1974, 22. p.

¹⁰² Vö. PÓLAY 1974, 25. p.

¹⁰³ CSIZMADIA 1979, 37. p.

Grosschmid (Zsögöd) kimagasló és összetett életművet hagyott a magánjogászok számára örökül. Olyan életművet,¹⁰⁴ melynek olvasása, megértése bár sokszor kihívásokkal terhelt, mégis, „[...] a tárgyi ismeretek szélessége, a rendkívül eredeti, asszociatív képessége és sajátos látásmódja mellett a jog öntörvényű világának megismerése, feldolgozása és tolmácsolása terén is utólráhetetlen eredetiséget mutat napjainkig.”¹⁰⁵ Jelentősége, megkerülhetlensége a magánjog szinte valamennyi területén vitathatatlan.¹⁰⁶ A század eleji, s ez által mai magyar magánjogunk alakítója.¹⁰⁷

„Hogy ki volt s ki lesz századokon keresztül *Grosschmid*, azt minden magyar jogász tudja és tudni fogja.”¹⁰⁸

III. Fontosabb művei

Kiskoriúk utáni törvényes öröklésről. Budapest, 1879. „Külön lenyomat a „Magyar Igazságügy” X. kötetéből.”

Csöd törvény: (1881: XVII. törvénycikk): jegyzetekkel, utalásokkal és magyarázattal. Budapest, 1881.

Ungarisches Concursgesetz, (XVII. Gesetz-artikel vom Jahre 1881) mit Anmerkungen, Parallelstellen und Erläuterungen. 1881.

Polgári törvénykezési rendtartás és végrehajtási eljárás: az 1868. LIV., 1881. LIX. és LX. törvénycikknek szakszerű használat céljából egybegyűjtve. Budapest, 1881.

Törvénytervezet a törvényes örökösödésről. Adalék az általános magánjogi törvénykönyvnek hazai önálló irányban való felépítéséhez. Budapest, 1886.

Öröklött s szerzett vagyon: tanulmány újabb irodalmunkból, függelékekkel: a kiskoriúk utáni törvényes öröklésről. Politzer Zsigmond és Fia. Budapest, 1897.

Birói zálogjog némely kiterjesztéséről. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság Könyvnyomdája. Budapest, 1897.

Fejezetek kötelmi jogunk köréből. 1. kötet. Wigand F. K. Budapest, 1898.

Fejezetek kötelmi jogunk köréből. 2. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat. Budapest, 1900.

Magánjogi tanulmányok, tervezetek és kisebb dolgozatok főként az öröklési, kereskedelmi és családi jog köréből: a „Magyar Igazságügy”-ben és másutt megjelent, továbbá némely kéziratban maradt dolgozatok gyűjteménye 1. kötet. Politzer Zsigmond és Fia. Budapest, 1901.

¹⁰⁴ Életműve 1931. évi feldolgozására lásd különösen: BLAU 1931, 438–441. pp. IFJ. NAGY 1931, 442–445. pp. IFJ. SZIGETI 1931, 452–455. pp.

¹⁰⁵ CSEHI 2012, 18. p.

¹⁰⁶ A *Fejezetekben* „a modern magyar kötelmi jog alapjait rakta le.” WEISS 2006, 106. p.

¹⁰⁷ „Választott tárgykörének nemcsak mestere volt, hanem alkotója, felfedezője. Mintha előtte senki soha nem foglalkozott volna magánjoggal, s mintha utána felesleges lenne lényegesen bolygatni megállapításait: ezt a hatást váltották ki írásai az olvasóból.” MÁRAI.

¹⁰⁸ ANGYAL 1938, 324. p.

Magánjogi tanulmányok tervezetek és kisebb dolgozatok főként az öröklési, kereskedelmi és családi jog köréből: a „Magyar Igazságügy”-ben és másutt megjelent, továbbá némely kéziratban maradt dolgozatok gyűjteménye 2. kötet. Politzer Zsigmond és Fia. Budapest, 1901.

Hitel és reáluzsora. Politzer Zsigmond és Fia. Budapest, 1902.

Hitel- és reáluzsora: a magyar gazdaszövetség felszólítása folytán kidolgozott jogi szaktanulmány. Révai és Salamon Könyvnyomda. Budapest, 1902.

A szerzemény családi vagyon- és örökjogunkban. Politzer Zsigmond és Fia. Budapest, 1903.

Magánjogi előadások. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat. Budapest, 1905.

Az intestát örökösödési rendről Szólon törvényeiben. Jogtudományi Közlöny 1917/34. 301–303. pp.

Werbőczy éz az angol jog. Franklin. Budapest, 1928.

Fejezetek a kötelmi jogunk köréből. 2. kötet. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat. Budapest, 1900.

IV. Irodalomjegyzék

Az általános magánjogi törvénykönyv tervezete. Öröklési jog. Indokolás. Budapest, 1883. I. füzet
A magyar általános polgári törvénykönyv tervezetét előkészítő állandó bizottság jegyzőkönyvei.
Budapest, 1897. 71–86. pp.

A Magyar Jogászegylet Grosschmid előadása. Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1936/12. 711. p.

ALMÁSI ANTAL: *Grosschmid jogszabálytana.* Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1931/7. 431–438. pp.

ALMÁSI ANTAL: *Grosschmid és a családjog.* Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1937/17. 1–23. pp.

ANGYAL PÁL: *Grosschmid Béni.* Magyar Jogi Szemle. 1938/8. 323–325. pp.

ASZTALOS LÁSZLÓ: *A civilisztika oktatásának és tudományának fejlődése a budapesti egyetemen 1945–1970.* ELTE. Budapest, 1973.

Beck Salamon felszólalása. Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1935/11. 592–593. pp.

BECK SALAMON: *Grosschmid Béniről.* Polgári Jog Közgazdaság és Pénzügy 1938/14. 393–394. pp.

BALLA IGNÁC: *Grosschmid és a nemzetközi magánjog.* Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1931/7. 450–452. pp.

BLAU GYÖRGY: *Grosschmid „jogcímvédelmé”-nek hatása a judikatúrára és a kodifikációra,* Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1931/7. 438–441. pp.

CSEHI ZOLTÁN: *A jog és jogtudomány mai állásáról.* Iustum Aequum Salutare VIII. 2012/2. 18–29. pp.

CSIZMADIA ANDOR: *A jogi hagyományok, mint a jogi reformok korlátai Magyarországon a XIX. században.* Jogtudományi Közlöny 1979/1. 30–40. pp.

ECKHART FERENC: *A jog- és államtudományi kar története 1667–1935.* Pázmány Péter Tudományegyetem. Budapest, 1936.

GAJZÁGÓ SÁNDOR: *Grosschmid Béni Serleg-Beszéd.* Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1938/14. 70–80. pp.

Glossza Grosschmid Béni Fejezetek a kötelmi jogunk köréből című művéhez I–II. Grill Károly Könyvkiadóvállalat. Budapest, 1932–1933. 1–3. kötet.

- Grosschmid Béni 1917–18. tanévi Rector Magnifikusnak Rektori székfoglalója. In: A Királyi Magyar Tudományegyetemen/Pázmány Péter Tudományegyetemen elhangzott beszédek / Egyetemi beszédek 1917–1920. tanév. Királyi Magyar Tudományegyetem. Budapest, 17–76. pp.
- Grosschmid Béni: „Fejezetek Kötelmi jogunk köréből” új jubileumi kiadása (könyvismertetés). Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1932/8. 108. p.
- Grosschmid-ünnep a Magyar Jogászegyletben. Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1938/14. 261–262. pp.
- HAMZA GÁBOR – SÁNDOR ISTVÁN: *Szladits Károly (1871–1956)*. MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya. Jubileumi megemlékezések. https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Szladits%20Karoly_Hamza_Sandor.pdf; (Letöltés ideje: 2019. december 19.) 1–3. pp
- KOLOSVÁRY, BÁLINT: *Öröklési jog és az öröklési jogtudomány*. Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1938/14. 57–70. pp.
- MESZLÉNY ARTUR: *Grosschmid Bénihez*. Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1931/7. 429–431. pp.
- IFJ. NAGY DEZSŐ: *Grosschmid tanai és a legújabb valutajogi kérdések*. Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1931/7. 442–445. pp.
- Nyulászi János serlegbeszéde*. Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1935/11. 587–592. pp.
- PESCHKA VILMOS: *A magyar magánjogtudomány jogbölceleti alapjai*. Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője 1959/1–2. 59–64. pp.
- PÓLAY ELEMÉR: *Kísérlet a magyar öröklési jog önálló kodifikációjára a XIX. század végén*. Acta Jur. et Pol. Szeged. Szeged, 1974.
- ROKOLYA GÁBOR: *Márai apja*. Notarius Hungaricus 2017/4. 12–15. pp.
- SÁNDOR ISTVÁN: *Grosschmid és az angol jog*. In: JUHÁSZ ÁGNES (szerk.): *Grosschmid gondolatai és az új magyar Ptk*. Miskolc, 2013. 135–145. pp.
- IFJ. SZIGETI LÁSZLÓ: *Széljegyzetek Grosschmid kártérítési fejezetéhez*, Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1931/7. 452–455. pp.
- IFJ. SZIGETI LÁSZLÓ: *Grosschmid Béni: Fejezetek kötetmi jogunk köréből jubileumi kiadása I. kötet. Glossza a Fejezetekhez I. kötet*; Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje. 1932/8. 426–429. pp.
- SZINNYEI JÓZSEF: *Magyar írók élete és munkái*. 14. kötet. Budapest, 1955–1956.
- SZLADITS KÁROLY: *Grosschmid és a magyar kötetmi jog*. Magyar Jogászegyleti Értekezések 1936/13–14. 5–18. pp.
- SZLADITS KÁROLY: *Zsögöd-Grosschmid Béni a magyar jogtudomány szabadságharcosa*. Jogászegyleti Szemle 1948/1–2. szám 1–8. p.
- Szladits Károly I. tag gyászbeszéde Grosschmid Béni I. tag ravatalánál* 1938. szeptember 10-én Akadémiai Értesítő 1938 június – december, 201–204. p.
- TELESZKY ISTVÁN: *Indítvány a törvényes örökösödés törvényhozási szabályozása tárgyában*. In: A Magyar Jogászgyűlés Évkönyve 1871. évre. Pest, 1872.
- TELESZKY ISTVÁN: *Örökösödési jogunk törvényhozási szabályaihoz*. Franklin. Budapest, 1876.
- TELESZKY ISTVÁN: *Az Általános Magánjogi Törvénykönyv Tervezete. Öröklési jog*. Budapest, 1882.
- TELESZKY ISTVÁN: *A magyar magánjogi törvénykönyv előadói tervezetének ötödik rész első és második címe. Az öröklési jog általános szabályai és a törvényes örökösödés indokolással*. Budapest, 1881.
- TELESZKY ISTVÁN: *Az öröklési jog, első, második és harmadik czime az értekezlet által megállapított szövegben*. Jogtudományi Közlöny. 1884/45. és 46. sz. melléklet.
- VERESS EMÖD: *Grosschmid Béni*. <https://www.nyugat.ro/?p=528> (Letöltés ideje: 2019. december 17.)
- VÉKÁS LAJOS: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*. HVG-ORAC lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2019.

- VÉKÁS LAJOS: *Grosschmid szelleme és gondolatai az új Polgári Törvénykönyv öröklési jogi szabályai* Magyar Jog 2013/5. 257–264. pp.
- VÉKÁS LAJOS: *Magánjogi kodifikáció kultúrtörténeti tükrében*. Magyar Tudomány 2014/1. 80–89. pp.
- VLADÁR GÁBOR: *Serlegbeszéd Grosschmid Béni nyolcvanötödik születésnapján*. Polgári jog: a hazai és külföldi magánjog és hiteljog szemléje 1936/12. 629–635. pp.
- VLADÁR GÁBOR (*búcsúbeszéd*) Magyar Jogi Szemle. 1938/8. 325–326. pp.
- WEISS EMÍLIA: *Grosschmid Béni (1851–1938)*. In: HAMZA GÁBOR (szerk.): *Magyar jogtudósok*. Budapest, 2006. 101–116. pp.
- ZSÖGÖD BENŐ: *Családfenntartás és örökjogi javaslat*. Budapesti Szemle 1887/121–123. 49–69. p.
- ZSÖGÖD BENŐ: *Öröklött és szerzett vagyon*. Magyar Igazságügy 8. (1877) 233–250. pp. 341–358. pp. 421–441. pp. 9. p. (1878.) 228–259. pp. 516–549. pp. 11. (1879) 433–455. pp. 521–547 pp.
- ZSÖGÖD BENŐ: *Az örökösödési törvénytervezetről*. Magyar Igazságügy 1882/18 367–396. pp. 1883/19. 414–442. pp. 496–523. pp. 1883/20. 127–149. pp. 290–303. pp. 467–477 pp.
- ZSÖGÖD BENŐ: *Magánjogi tanulmányok Tervezetek és kisebb dolgozatok főként az öröklési, kereskedelmi és családijog köréből*. A „Magyar Igazságügy”-ben és másutt megjelent, továbbá némely kéziratban maradt dolgozatok gyűjteménye. Budapest, 1901. második kötet.

Szépirodalmi művek:

- Ady Endre Összes prózai műve*. Budapest, 2013. oldalszám nélküli elektronikus kiadás.
- MÁRAI SÁNDOR: *Egy polgár vallomásai*. oldalszám nélküli elektronikus kiadás.
- MIKSZÁTH KÁLMÁN: *Cikkek és karcolatok II*. Budapest, 2013. oldalszám nélküli elektronikus kiadás.

Adatbázisok, lexikonok:

- A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Almanachja az MCMXIV–MCMXV. tanévre*. Budapest, 1915. 12–13. pp.
- A Digitális Törvényhozási Tudástár*.
- A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973*. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Budapest, 1975.
- Jogifórum*. www.jogiforum.hu
- Magyar Életrajzi Lexikon* 1. kötet. A-K. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1967.
- Nemzeti Örökség Intézete; <http://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/fiumei-uti-temeto/grosschmid-beni-zsogod-beno/> (Letöltés ideje: 2019. december 17.)
- Révai Kétkötetes Lexikona* 1. A-J. Budapest, 1947.
- Tudósportál* <https://www.tudosportal.hu/egy.php?id=4731> (Letöltés ideje: 2019. december 18.)
- Új Idők Lexikona* 11–12. French – Herczegh. Budapest, 1938.
- Új Lexikon* 3. FER-IRA. Budapest, 1936.